

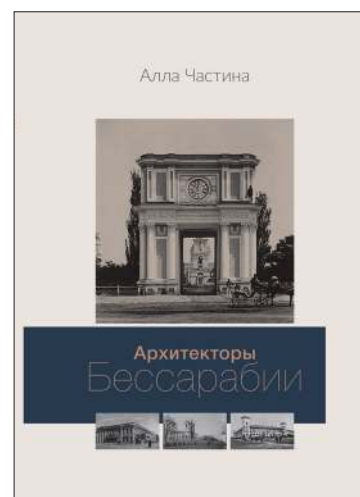
O CĂLĂUZĂ PENTRU STUDIAREA PATRIMONIULUI ARHITECTURAL

Dr. hab. în studiul artelor și culturologie,
dr. hab. în istorie **Liliana CONDRATICOVA**
Institutul Patrimoniului Cultural

Generații de oameni vor rămâne în memoria istorică nu prin ceea ce au construit, ci prin ceea ce au păstrat pentru urmași. Fiecare clădire – laică sau bisericească – din spațiul actual al Republicii Moldova își are destinul său, unele fiind identificate, din păcate, doar în baza surselor de arhivă sau a amintirilor localnicilor. Mai multe edificii își așteaptă cercetătorul devotat pentru a le documenta, precum și pentru a veni cu soluții eficiente spre punerea în valoare, readucerea în atenția societății – beneficiarul nemijlocit al acestui imens patrimoniu cultural al țării noastre.

Incontestabil, în spatele tuturor edificiilor devenite emblematice pentru Chișinău, Bălți, Soroca, Ismail, Cahul, Tighina, Chilia se află un făuritor. În așa fel, formarea ambianței arhitecturale din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea a revenit arhitecților, urbanistilor și inginerilor militari care prin creația lor au „gândit” și „modelat” imaginea orașelor. Anume acești specialiști, aflați mult timp în anonim, necunoscuți sau pe nedrept uitați, au ajuns în atenția cercetătorului de la Institutul Patrimoniului Cultural din Chișinău, Alla Ceastina, doctor în studiul artelor și culturologie. În monografia sa autoarea afirmă că fiecare epocă istorică își lasă amprenta asupra planificării și construcției localităților, astfel că aspectul arhitectural al orașelor din spațiul actual al Republicii Moldova a fost sistematizat de-a lungul secolelor. În mod expres, prima jumătate a secolului al XIX-lea a avut un impact special asupra evoluției structurii planimetrice și arhitectural-spațiale a orașelor.

Monografia *Arkhitektory Bessarabii (pervaya polovina XIX veka)* (Arhitecți din Basarabia (prima jumătate a secolului al XIX-lea) se înscrie în seria publicațiilor științifice cu o deosebită importanță și noutate pentru istoriografia națională, răspunzând celor mai controversate și dificile întrebări ce țin de activitatea arhitecților și urbanistilor din Basarabia în perioada cronologică studiată. Care a fost aportul lor în edificarea orașelor? Cum au participat la crearea și modificarea personalității, individualității localităților, în special a expresivității artistice? Car-

Алла ЧАСТИНА. *Архитекторы Бессарабии (первая половина XIX века)*. Chișinău, 2018, 384 p. + il.

tea propusă spre lectură (recenzată de Iuliana Ciotoiu, doctor în arhitectură, profesor la Universitatea „Spiru Haret” din București și de doctorul habilitat în istorie Ion Chirtoagă de la Institutul de Istorie din Chișinău), este prefăcută de membrul corespondent al AȘM, Mariana Șlapac, doctor habilitat în studiul artelor, sub a cărei îndrumare Alla Ceastina a elaborat atât teza de doctor, cât și lucrarea de față. Actualitatea studiului este incontestabilă inclusiv din moment ce Republica Moldova se rialiază la practicile internaționale de valorizare, salvagardare și promovare a patrimoniului cultural, în cazul dat, a patrimoniului arhitectural.

Lucrarea are o structură rațională, fiind compartimentată în cinci capitole distincte care scot în evidență aspecte legate de activitatea arhitecților și inginerilor cadastrali din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. O deosebită pondere revine informațiilor concentrate în dosarele de arhive, depistate de autoare și introduse în premieră în circuitul științific. Astfel, lucrarea este bazată pe un fundamental suport arhivistic, fiind identificate documente și materiale inedite în arhivele din Republica Moldova (Arhiva Națională a Republicii Moldova), Ucraina (Arhi-

va de Stat a orașului și regiunii Odesa) și Federația Rusă (Arhiva Istorică de Stat din Rusia, or. Sankt Petersburg și Arhiva Istorică-Militară de Stat din or. Moscova), care și-au găsit o reflectare și examinare detaliată în primul capitol – *Patrimoniul arhitectural al Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea în literatura de specialitate și surse de cercetare*.

Un compartiment aparte a fost rezervat legislației în domeniul arhitecturii și urbanismului (Capitolul 2, *Specificul arhitectural-urbanistic al Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea*), fiind validat documentar impactul actelor legislative ruse asupra întregii practici arhitectural-urbanistice din Basarabia în temeiul „Statutului de Construcție”, aprobat în anul 1832 și funcțional pe întreg teritoriul Imperiului Rus. Actele normative introduse în circuitul științific prin intermediul acestei monografii se raportează la construcțiile cu destinație socială, locativă, religioasă, la utilizarea așa-numitor proiecte-„model”, care au facilitat efectiv procesul de construcție și au dus la edificarea clădirilor administrative. Proiectele se realizau ținându-se cont de structurile urbane existente, se elaborau în detalii și se transmiteau în gubernii, având incluse planurile caselor diferențiate după dimensiuni, niveluri, decor exterior și alte detalii. Metoda folosirii proiectelor-„model”, mai ales în cazul fațadelor, a avut un impact benefic asupra construcției în mediul orașelor din Basarabia. În pofida faptului că utilizarea acestor proiecte a contribuit la extinderea localităților urbane, totuși, afirmă autoarea, folosirea lor obligatorie a estompat semnificativ avântul creator al specialiștilor talentați, creând impedimente la elaborarea unor lucrări individuale, originale. Actele normative adoptate inclusiv pentru Basarabia dirijau activitatea arhitecților locali și determinau regulile de construcție a fațadelor, înălțimea și lungimea caselor de locuit, distanța între clădiri.

Se menționează că în perioada 1812 – anii 1950, toate orașele basarabene au primit planuri urbanis-

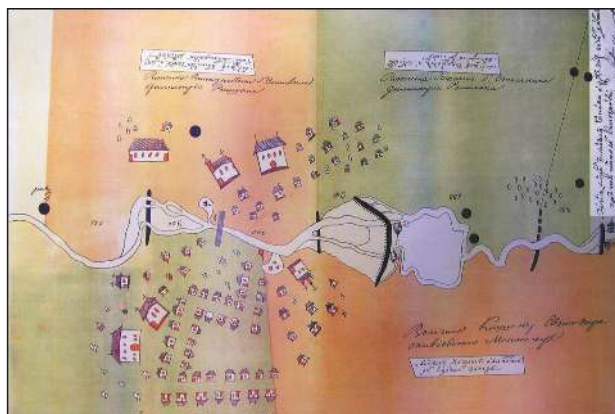
tice generale pentru construcția ulterioară. Astfel, sunt atestate planuri aprobate de autoritățile centrale pentru Chișinău (1817, 1834), Bender (1813, 1849), Bolgrad (1821), Chilia (1831), Cahul (1845), Soroca, Akkerman și Bălți (1846), Ismail, Orhei și Reni (1849). În toate localitățile, cu excepția orașelor Akkerman și Bălți, au fost folosite principiile planificării regulate. În Akkerman, străzile se îndreptau spre centrul orașului, având orientare radială, astfel amplasarea caselor era permisă doar la o anumită distanță de la cetatea medievală. La baza planului orașului Bălți se afla schema „în evantai”, cartierele de locuit fiind construite în jurul câtorva piețe.

Reguli speciale erau aprobate pentru construcția bisericilor și caselor de rugăciuni, care, similar edificiilor de cult ortodoxe, se construiau cu permisiunea conducerii eparhiale sau a Sfântului Sinod. La Chișinău, în spiritul neogoticului și romantismului, au fost construite biserica evanghelică și penitenciarul, fapt ce relevă începutul trecerii de la clasicismul cu canoane stricte la forme arhitecturale mai lejere. Conceptele artistice ale *Empire*-ului și-au găsit reflectare în Arcul de Triumf din Chișinău și în monumentul comemorării bătăliei de la Cahul. Astfel, putem vorbi despre perioada incipientă de trecere în arhitectura Basarabiei de la clasicism la eclectică, care și-a găsit o amplă dezvoltare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

O reușită indiscutabilă sunt capitolele 3 și 4: *Specificul creației arhitecților din Basarabia (1812 – anii '30 ai secolului al XIX-lea)* și *Particularitățile creației arhitecților din Basarabia (anii '30 – '50 ai secolului al XIX-lea)*, autoarea introducând în circuitul științific date inedite sau mai puțin știute despre arhitecții, ingineri cadastrali și militari. Sunt prezentate biografiile a 90 de arhitecți și ingineri care au format imaginea orașelor din Basarabia – Mihail Ozmidov, Egor Foerster (Förster), Ivan Hartingh, François Paul Sainte de Wollant, Iosif Bettini, Andrei Rosițki, Bogdan Eitner,

Chișinău, Biserica Ciuflea.

Harta chiriașului, începutul sec. al XIX-lea.

Andrei Gleinig, Ivan (Johann) Speeth, Alexander Schtaubert, Avraam Melnikov, Ivan Kozlov, Franz Buder-ski, Anton (Antoine) Weisman, Giorgio Toricelli, Joseph Charlemagne, Ludwig Charlemagne, Iosif (Osip) Gasquet, Nikolai Golikov, Aleksei Lukașevici, Vasili Morgan, Mihail Liubenkov, Grigori Morozov, Franz (Francesco) Boffo, Luka Zaușkevici, Alexandru Bernardazzi. Făcându-și studiile în domeniul arhitecturii sau al ingineriei în Sankt Petersburg și în marile orașe ale Europei, acești specialiști au devenit promotori ai noilor concepte urbanistice, preluate din procedeele clasicismului rus, marcând o nouă etapă în dezvoltarea urbanismului basarabean.

Monografia semnată de Alla Ceastina va deveni un suport esențial, grație vastului material documentar și plastic concentrat, de studiere a istoriei orașelor din Basarabia, aducând date noi despre autorul proiectului Catedralei „Nașterea Domnului” din Chișinău și al Catedralei „Schimbarea la Față” din Bolgrad, despre autorii proiectelor bisericilor ortodoxe, luterane și romano-catolice, ai Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din orașul Soroca, ai primului penitenciar din Chișinău, ai „Porților Sfinte”, despre ideea realizării Parcului orașenesc, astăzi Grădina Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt”, havuzului orașenesc, noilor blocuri ale spitalului orașenesc, spitalului militar, azilului pentru copii, monumentului în cinstea bătăliei de la Cahul inaugurat la Vulcănești în anul 1849 etc.

Cu certitudine, demersul științific consacrat monumentelor de arhitectură, descoperirea unor nume necunoscute ai arhitecților și urmărirea creației acestora a devenit o direcție de cercetare de mare actualitate, mai ales în epoca coabitării vechilor și noilor construcții din centrele istorice ale orașelor, precum și a interesului societății față de tezaurul arhitectural al țării.

Trebuie să recunoaștem că monografia se prezintă drept o primă încercare a autoarei, reușită, de altfel, de a elucida fenomenul creației arhitecților din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea, fiind abordate cu brio asemenea aspecte precum activitatea arhitecților, inginerilor cadastrali și militari în contextul evoluției urbanismului din Basarabia, excluderea unor inadvertențe în ceea ce privește numele și prenumele, informațiile despre viața și opera arhitecților și urbaniștilor, perfectarea unui registru complet al monumentelor de arhitectură din această perioadă și

evaluarea moștenirii lăsate de fiecare arhitect, devenite în timp monumente de unicat.

Examinarea detaliată a monografiei ne convinge că autoarea și-a atins scopul propus, prezentându-ne un tablou de ansamblu privind viața și creația multilaterală a arhitecților, inginerilor cadastrali și militari, care au activat în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Suntem îndreptățiți să afirmăm că materialele inserate în paginile monografiei extind cunoștințele existente cu privire la tendințele principale și particularitățile procesului arhitectural-urbanistic din Basarabia în limitele cronologice enunțate și pot fi utilizate pe viitor în aprofundarea subiectului investigat. Rezultatele cercetării vor fi utile pentru istorici, arhitecți, ingineri, arheologi, specialiști în studiul artelor, restauratori, muzeografi, studenți ai facultăților de profil ale instituțiilor de învățământ preuniversitare și universitare, pentru agențiile de turism și societatea civilă, autoritățile statale responsabile pentru protejarea și valorificarea patrimoniului cultural. Registrul celor mai reprezentative monumente de arhitectură existente, restaurate sau pierdute irecuperabil, precum și dicționarul bibliografic al arhitecților, inginerilor cadastrali și militari din Basarabia, activi în prima jumătate a secolului al XIX-lea, completează substanțial informațiile cunoscute anterior cu privire la patrimoniul arhitectural al Republicii Moldova.

Lucrarea este ilustrată cu 187 de figuri – proiecte, planuri, hărți, fotografii ale obiectivelor arhitecturale, inclusiv o bogată anexă color; integrează un dicționar de termeni utilizați în domeniu, rezumate extinse ale lucrării în limbile rusă, română și engleză, fapt ce conferă monografiei o valoare în plus din punct de vedere teoretic și aplicativ.

În opinia noastră, monografia dr. Alla Ceastina consacrată arhitecților din Basarabia (secolul al XIX-lea) este un îndemn deschis și o călăuză de a studia și de a cunoaște mai bine istoria localităților basarabene, o obligațiune de a păstra patrimoniul cultural al țării, parte a căruia sunt nu doar edificiile civile și ecleziastice, dar și oamenii, cei care au edificat acest patrimoniu arhitectural, l-au păstrat, restaurat și conservat. Prin elaborarea acestei monografii, s-a încercat de a contribui la păstrarea și promovarea patrimoniului arhitectural al Republicii Moldova, pentru care fapt felicităm autoarea și pe toți cei care și-au adus contribuția la finalizarea acestui proiect de succes!